

Natuurlijk!
Bommelerwaard

maart 2026

- **Koraaljuffer**
- **Kevers en torren**
- **Natuurprijs Gelderland**
- **Flornithologie**
- **Broedende bijeneters**

“Vogels in de Bommelerwaard”

Deze vogelatlas bespreekt maar liefst 151 vogels en hun verspreiding welke in de Bommelerwaard te zien zijn. Diepgaand, interessant en zeer leesbaar. Met ruim 400 foto's die op hun beurt (vrijwel) allemaal in de Bommelerwaard genomen zijn.

Prijs: voor leden €35,-, niet leden €37,50
(via website of Bruna, Zaltbommel)

“Natuurlijk Bommelerwaard”

Ons halfjaars magazine met artikelen over de natuur in de Bommelerwaard en aanverwante zaken. Ook het verenigingsnieuws, net zo als de activiteiten-agenda, zijn in deze uitgaven opgenomen.

Gratis voor leden, losse nummers € 3,75

“Ontdekken is genieten”

Dit boek is geschreven en ook de foto's zijn gemaakt door Dirk Muller (bestuurslid). Alle stukjes zijn eerder verschenen op Facebook. Niet voor niets heeft onze Facebookpagina vele honderden volgers. Maar liefst 107 verhalen zijn in dit boek terug te vinden! Van een grote hoeveelheid verschillende organismen beschrijft Dirk de bijzonderheden en geeft inzicht in herkomst van de namen.

prijs: € 12,50
(nog slechte enkele exemplaren beschikbaar)

Inhoud

jaargang 10, nummer 1, maart 2026

Voorwoord Harry Kolman	4
Koraaljuffer in Bommelerwaard Rien Melis	5
Cassandra van Altena (interview) Hanneke Acker	7
Vlinders in de Bommelerwaard VlinderWG	10
Over kevers en torren Rien Melis	12
Natuurprijs Gelderland 2026	17
Actieplan voor vlinders Bruchem Ton van Balken	22
Flornithologie Dirk Muller	24
Amfibieënpool in Nieuwaal en Gameren Ton van Balken	26
Bijeneters in de Bommelerwaard Arnout de Mooij	28
Keverbank en amfibieënpool Velddriel Ton van Balken	30
Boek 'Vogels in de Bommelerwaard' feestelijk gepresenteerd! Arnout de Mooij	31

colofoon

Natuurlijk Bommelerwaard is een uitgave van de Natuurwacht Bommelerwaard en verschijnt tweemaal per jaar.

Prijs:
leden, gratis
losse nummers, € 3,75

Redactie:
Ton van Balken
Rien Melis
Harry Kolman
redactie@natuurwachtbommelerwaard.nl

Taalkundig advies:
Metteke de Vries

Vormgeving en opmaak:
Harry Kolman

Oplage: 700

Druk: WS-media groep, Waardenburg

Natuurwacht Bommelerwaard
Postbus 157
5300 AD Zaltbommel

email:
info@natuurwachtbommelerwaard.nl
website:
www.natuurwachtbommelerwaard.nl

© 2026

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Munniken'zee'

Ik wil iedereen
die dingen doet
voor de Natuur-
wacht en/of haar
een warm hart
toedraagt, dan-
ken voor haar of
zijn bijdrage, die
deze vereniging
tot een bijzon-
dere maakt.

Voorwoord

Wat een jaar hebben wij achter de rug: mooie gebeurtenissen, feestelijkheden en als slot een enorme verrassing, echt de moeite waard!

2025: we bestaan 50 jaar en dat hebben we gevierd met als hoogtepunt toch wel de uitgave en presentatie van onze vogelatlas op 21 november. Nu ik dit schrijf (17 januari) zijn we al bijna door de volledige oplage van 750 exemplaren heen, wat een succes! Lees er meer over op bladzijde 31.

En dan de verrassing. Op 6 december werd ik gebeld door een vertegenwoordiger van het Gelderse cultuurfonds. Sinds 2025 reiken zij ook een natuurschijf uit en de Natuurschijf 2026 is aan de Natuurwacht Bommelerwaard toegekend. Wie mij kent, weet dat ik niet snel stilval, maar dit was zo'n moment... Op bladzijde 17 leest u er meer over.

Met dit nummer van ons magazine "Natuurlijk Bommelerwaard" zijn we op jaargang 10, nummer 1 gekomen. Behalve in jaargang 1 nummer 1, heb ik, als voorzitter, in al die nummers het voorwoord voor u geschreven, maar aan alles komt een eind, zo ook met mijn voorzitterschap. Per 31 maart 2026 stop ik als bestuurder van deze mooie en springlevende vereniging. En ja, natuurlijk blijf ik wel dingen doen, zoals het steenuilenwerk en me bezig houden met de opmaak van de verschillende uitgaven van de Natuurwacht. Ik wil iedereen die dingen doet voor de Natuurwacht en/of haar een warm hart toedraagt, danken voor haar of zijn bijdrage, die deze vereniging tot een bijzondere maakt.

Harry Kolman (vz)

Koraaljuffer in Bommelerwaard

Het was maandagmorgen 4 augustus toen om 11.00 uur met enig ongeloof de eerste koraaljuffer van de Bommelerwaard werd waargenomen. Het was een kwestie van tijd om deze prachtig rode juffer, die al op veel locaties ten zuiden van de Maas voorkomt, te kunnen signaleren aan de noordzijde van de Maas in de Bommelerwaard. Aanvankelijk dachten de waarnemers dat het om een 'verlate' vuurjuffer ging. Bij het goed bekijken bleek het toch 100% een koraaljuffer te zijn met de kenmerkende rode poten en ogen. Je zou deze bijzondere waarneming verwachten in een van onze uiterwaarden met de meeste soorten aan libellen: Munnikenland, De Lieskampen of de Hedelse Bovenwaard. De waarneming werd gedaan in een grote particuliere tuin met meerdere poelen te Bruchem.

Paringswiel

De koraaljuffer (*Ceriagrion tenellum*) is een prachtige juffer met een levenscyclus van een jaar. Wanneer de larven nog niet volledig zijn volgroeid als ze de (laatste) winter in gaan, kan de levenscyclus ook twee jaar zijn. Uitsluipen gebeurt van eind mei tot eind augustus, met een piek in juli en begin augustus. De larvenhuidjes zijn vaak

lastig te vinden, doordat de larven laag aan de voet van plantenstengels in dichte vegetatie uitsluipen. Dit doen ze vaak slechts enkele centimeters hoog en soms nog met de proten (achterlijf aanhangsels) in het water. De larven leven in de ondiepe oeverzone tussen dichte vegetatie en soms op de bodem tussen dood plantenmateriaal.

De koraaljuffer komt in Nederland voornamelijk voor bij min of meer zure (pH van 3,5 tot 6,0), voedselarme bos- en heidevennen en op hoogveen. Het water warmt 's zomers relatief snel op en vriest 's winters niet dicht, doordat het diep genoeg is of doordat het traag stroomt of kwel bevat. Er is een rijke begroeiing van planten, zowel boven als onder water. Ze komt vooral voor op zandgronden van Drenthe en aangrenzend Friesland, Overijssel, de Achterhoek, Noord-Brabant en Limburg. De soort duikt op steeds meer plaatsen op, ook buiten de zandgronden. Met het warmer worden van onze winters komen er steeds meer geschikte voortplantingsbiotopen bij. De kans dat de bodemvegetatie van poelen en strangen bevroert, is aanzienlijk minder geworden. De koraaljuffer, die in een particuliere

Habitat koraaljuffer

Aanvankelijk
dachten de
waarnemers dat
het om een
'verlate'
vuurjuffer ging

Hopelijk is deze Bruchemse koraaljuffer een voorbode van meer koraaljuffers

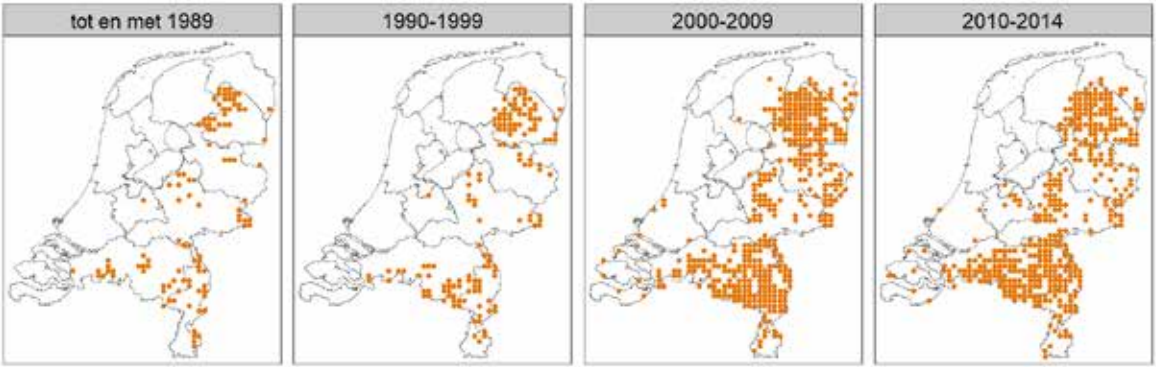
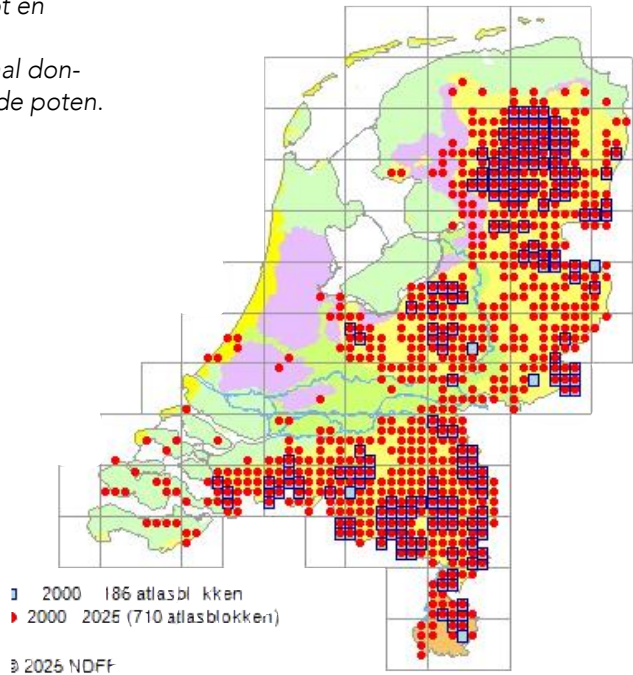
- tuin in Bruchem is aangetroffen, bleek een eenling. IJverig speuren op meerdere dagen leverde niet meer juffers op. Hopelijk is deze Bruchemse koraaljuffer een voorbode van meer koraaljuffers, die de oversteek over de Maas durven te nemen.
- De koraaljuffer vliegt van eind mei tot eind september, met een vliegpiek in de tweede helft van juli en eerste van augustus. De imago's blijven doorgaans in de buurt van het water en zijn dan aan te treffen tussen pijpenstrootje of pitrus. Eitjes worden in tandem afgezet op uit het water stekende planten, of drijvende planten. Het zijn zwakke vliegers, die weinig mobiel zijn. Desondanks weet de soort zich vrij vlot uit te breiden.
- De koraaljuffer heeft een lengte van 25-35 mm. Poten zijn lichtrood/oranje. Borststuk aan bovenzijde bronskleurig. Schouderstrepen zeer smal of afwezig. Het mannetje heeft een geheel bloedrood achterlijf, rode ogen rood en pterostigma's (vlekje op de vleugel) zijn donkerrood. Het vrouwtje komt in verschillende kleurvormen voor.
- 1. Geheel rood en lijkt sterk op het mannetje. Alleen de segmentranden zijn donker.
- 2. Achterlijf is rood maar segment 4 tot en met 8 is zwart.
- 3. Rugzijde van het achterlijf is helemaal donker. Alle vrouwtjes hebben oranje/rode poten.

De koraaljuffer kan worden verward met de vuurjuffer. Vuurjuffers zijn iets groter en minder rood dan koraaljuffers. De poten zijn zwart in plaats van oranje en de mannetjes hebben een zwarte tekening op het achterlijf (geheel rood bij koraaljuffer). Vuurjuffers vliegen vroeger in het jaar dan koraaljuffers, maar de vliegtijden kunnen in de maand juni overlappen.

Waarnemingen doorgeven

Nu de eerste koraaljuffer in de Bommelerwaard is signaleerd, is het goed mogelijk dat er meer worden waargenomen. Dat wordt dus goed opletten in de maanden juni, juli en augustus of je de rode juffer kan ontdekken. Waarnemingen mag je mailen naar info@natuurwachtbommelerwaard.nl

Verspreiding van de koraaljuffer in Nederland tot en met 2014

Cassandra van Altena

interview

Cassandra van Altena verlaat het bestuur Afscheid na dertien jaar vogels herkennen door luisteren en kijken.

Cassandra van Altena vertrekt na dertien jaar uit het bestuur van de Natuurwacht. Ze zal worden gemist. Niet alleen vanwege haar vrolijkheid, spontaniteit en enthousiasme, maar vooral om het vele werk dat zij heeft verzet. "En", zegt medebestuurslid Ton van Balken met enige bewondering, "ze kent alle vogelgeluiden, ze is TOP!"

Die kennis komt je niet zomaar aanvliegen, Cassandra heeft er hard op gestudeerd. "Een cd met vogelgeluiden heb ik werkelijk grijs gedraaid om de zang van al die vogels te kunnen herkennen." Het horen van vogels gaat vaak vooraf aan het zien. We praten over het in kaart brengen van broedvogels voor het boek Vogels in de Bommelerwaard. Een uur voor zonsopgang gaat Cassandra op pad met verrekijker en telescoop. Terwijl ze wandelt luistert ze naar de zang waarmee vogels hun territorium afbakenen. Ze kijkt naar wat er voorbij vliegt en wat je daaruit kunt opmaken. Takje in de snavel = bezig met een nest, voedsel in de snavel = de kuikens worden gevoed. En zo voort.

Cassandra is niet opgegroeid in een gezin met grote belangstelling voor de natuur. Ze woonde in Lelystad en later in Almere, niet ver van de Veluwe randmeren, maar ze kwam daar bijna nooit. Haar liefde voor vogels is pas ontstaan toen ze tijdens het laatste deel van haar studie wiskunde aan de Vrije Universiteit een

master over ecologie koos. "In die tijd werd ik omringd door vogelaars met hun verrekijkers." Ze werd nieuwsgierig en begon zelf ook vogels te kijken. Na haar studie promoveerde Cassandra in de theoretische ecologie. De afgelopen vier jaar werkte zij als ecooloog bij een onderzoeksinstituut in Wageningen.

Op de VU leerde ze Koert van Geffen kennen, die ook promoveerde in ecologie en nu werkt als boomverzorger. Als zoon van een tuinbouwfamilie uit deze streek vestigde Koert zich samen met Cassandra in 2011 in Zaltbommel. "Een jaar later ging ik mee met een excursie naar de Boezem van Brakel, geleid door Dirk Muller, die docent biologie is aan het Cambium. Ik kende dat gebied helemaal niet. Om 7 uur 's morgens vertrokken we, in een groepje. Dirk vertelde ons enthousiast over alles wat we zagen, vogels en plantjes, zo leuk! Daarna ben ik lid van de Natuurwacht geworden. Ik koos voor de werkgroep Vogels en planten, dat was toen nog één werkgroep."

"Geen idee wat ik nu precies zo leuk aan vind aan vogels. Ik vind ze gewoon mooi om te zien en ze maken me vrolijk."

“Ik droom nooit dat ik vlieg, maar ik droom wel geregeld over vogels. Ik zou het aantal soorten waarover ik heb gedroomd eens moeten opschrijven, dat zijn er inmiddels heel wat...”

Nu zij intussen alle vogels bij naam en verenkleed kent, zegt ze: “Mijn lievelingsvogel? Moeilijk te kiezen... Ik hou van de zwarte roodstaart. In het voorjaar kan ik verlangend uitkijken naar de komst van de eerste gierzwaluwen. Ik heb ooit een gierzwaluwwandeling georganiseerd. Ik hou ook van gele kwikstaarten en veldleeuweriken. Voor mijn werk heb ik onderzoek gedaan in de Bollenstreek. Kwikstaartjes en leeuweriken nestelen op de grond in de bollenvelden, onder de brede bladeren van de tulpen. Vroeger waren er zóveel veldleeuweriken in de Bommelerwaard, hun aantal is met 95% afgenomen. Wat zou ik het fantastisch gevonden hebben als ik hier toen had gewoond. 's Zomers wandelen met al die zingende leeuweriken boven je hoofd.” Soms zijn er verrassingen. “Ik liep met Arnout de Mooij in Munnikenland en zei: ‘Er zijn hier wel eens geoorde futen gezien’. En je gelooft het niet, vijf seconden later zagen we een geoorde fuut. Zó grappig!” In Munnikenland kun je ook een roerdomp, blauwborst en porcelinhoen horen. “Ik loop en kijk, soms vliegt er ineens iets bijzonders voorbij, een zwartkop-meeuw of een rode wouw.”

Intussen verschijnen drie koolmeesjes in de Bommelse achtertuin en geregeld komen er boomklevers overvliegen vanuit het park. De kaardebollen worden bezocht door puttertjes. “Onze klimop bleek deze zomer aantrekkelijk voor Aziatische hoornaars. Ik hoop dat er een vogel komt die denkt ‘Een hoornaar, dat is een lekker hapje!’”

Cassandra heeft inmiddels grote kennis verworven over vogels, uit vele vogelboeken en van andere leden van de Natuurwacht. Ze leidt excursies, doet vogeltellingen en houdt lezingen. In Vogels in de Bommelerwaard nam ze de beschrijving van bijna veertig soorten voor haar rekening. “We hebben de 151 getelde soorten verdeeld. Arnout, Coen van Tuijl en Ton van Balken schreven net zo veel teksten

voor het boek.” Bij elke beschreven soort staan minstens twee mooie foto's. Zelf fotografeert Cassandra niet. Voor sommige mensen is het moeilijk te begrijpen dat voor haar alleen het zien van vogels bevredigend genoeg is. Het in november 2025 verschenen Vogels in de

Bommelerwaard van de Natuurwacht is goed ontvangen, ook door mensen die weinig van vogels weten. Cassandra: “We wilden een brede doelgroep bereiken en ook informatief zijn voor vogelaars en beleidsmakers. Aan gemeentebestuurders zijn de eerste exemplaren overhandigd. Een paar dagen daarna belde een wethouder van Maasdriel met het verzoek om een presentatie te geven over de ‘groenblauwe dooradering’, landschapsinrichting van de Bommelerwaard. Binnen een week hebben Arnout en ik dat gedaan. Ik vind het belangrijk dat kennis over de rijkdom van de natuur wordt verspreid, zodat daar rekening mee gehouden kan worden in de plannen.”

Dat de natuur van alle kanten wordt bedreigd, is inmiddels algemeen bekend. Toch is Vogels in de Bommelerwaard geen boek geworden waar je wanhopig van wordt, noch wordt er boos of afkeurend geschreven over ontwikkelingen die de vogelstand en de natuur bedreigen. Cassandra vertelt dat de sfeer in het bestuur heel positief is, wat kennelijk aanstekelijk werkt. Elke pagina ademt enthousiasme en liefde voor vogels, zowel in het werk van schrijvers, fotografen als van de vormgever. “Over die positieve toon hebben we geen afspraken gemaakt, maar ik denk wel dat de toon naar buiten toe positiever is dan hoe we ons in werkelijkheid voelen. Er zijn veel dilemma's. Nieuwe woningen en windmolens zijn nodig, maar daardoor gaat leefgebied verloren van dieren en planten.” Cassandra maakt zich grote zorgen over het klimaat: “Over de toekomst van de wereld ben ik heel somber.”

Vierenhalf jaar zijn verstreken van het eerste idee voor een vogelatlas tot de verschijning. Jaren waarin hard is gewerkt: vergaderingen, vogeltellingen, berekeningen, kaarten, tek-

sten, foto's en lay-out. Drukken, een feestelijke uitreiking, de verspreiding, de verkoop... “Er zijn topweken geweest waarin ik dertig uur aan de atlas besteedde, naast mijn baan. Ik ben blij dat het boek is geworden zoals ik had gehoopt. Het is goed gedocumenteerd, is geschikt voor een groot publiek en ziet er prachtig uit. De reacties van lezers zijn positief, de atlas wordt goed verkocht en met de opbrengst kunnen nieuwe projecten voor vogels worden gefinancierd.”

En na al dat succes verlaat Cassandra het bestuur. “Ik heb het met plezier gedaan. Je kunt de koers van de vereniging mede bepalen en bouwt een netwerk op in de Bommelerwaard. Maar na dertien jaar is het goed als er iemand

in mijn plaats komt met frisse, nieuwe ideeën. In maart begin ik bij een andere werkgever, BoerenNatuur. Het is een koepel van agrarische collectieven, dat boeren adviseert over biodiversiteit en hen begeleidt.”

Cassandra wil voor de Natuurwacht excursies blijven organiseren: “Ik vind het leuk om mensen enthousiast te maken voor de natuur. Verder ga ik door met het geven van lezingen en vogeltellingen... denk ik. Of misschien stap ik over naar een andere werkgroep of een landelijke natuurorganisatie. Het is tijd om me te bezinnen.”

Hanneke Acker

Icarusblauwtje

Vlinders in de Bommelerwaard in 2025 t.o.v. 2024

In 2015 werd door een enthousiaste groep vlinderliefhebbers gestart met het systematisch monitoren van vlinders in de Lieskampen. Vier jaar later werden daar twee natuurgebieden aan toegevoegd: Arkenswaard en Hedelse bovenwaard en sinds 2023 wordt ook in de Kloosterwiel een route gelopen. In de Lieskampen was dit jaar een stijging te zien van het aantal vlinders ten opzichte van het jaar ervoor. Nog steeds niet op het niveau van

Oranje luzernevlinder

2015 en 2016. Maar dat was omdat het aantal Bruine zandoogjes respectievelijk 1548 en 1744 bedroegen. Een bijzondere waarneming was de Argusvlinder die na jaren weer werd waargenomen. De koninginnenpage werd voor het eerst gespot in de Lieskampen en Oranje luzernevlinder werd na zes jaar weer gezien. Het aantal Bruine zandoogjes is meer dan verdubbeld t.o.v. 2024 en dat kwam omdat er later werd gemaaid dan in 2024. Hoewel het biotoop geschikt is voor citroenvlinder en Oranje zandoogje werden deze vlinders nauwelijks gezien. In totaal werden 22 soorten waargenomen, het hoogste aantal in elf jaar monitoring. Ook in de Arkenswaard een recordaantal van 1.079 vlinders. Het Bont zandoogje heeft daar een grote bijdrage aan geleverd 261 t.o.v. 165

het vorig jaar. Het aantal boomblauwtjes, citroenvlinders Kleine koolwitjes en Klein geaderd witjes verdubbelde. Aantal waargenomen soorten 16. Ook in de Hedelse bovenwaarden werd een recordaantal van 1.777 vlinders geteld. Klein koolwitje en icarusblauwtje hadden samen met 996 stuks een groot aandeel. Dagpauwogen daalde van 314 stuks in 2024 naar 104 nu. Er werden veel meer hooibeestjes en Kleine vuurvlinders gezien. Een bijzondere waarneming was de Gele en Oranje luzernevlinder die beiden in 2019 voor het laatst waren gezien. Aantal waargenomen soorten 21 Ook in de Kloosterwiel een stijging van het aantal vlinders. Klein koolwitje en Klein geaderd witje werden het meeste gezien. Bijzonder was de aanwezigheid van vijf Oranje zandoogjes. Het aantal Icarusblauwtjes is gestegen naar 41 (vorig jaar 13). Aantal waargenomen soorten 15. Voor de aantallen zie bijgaande tabel. Dag actieve nachtvlinders werden nauwelijks waargenomen, dat gold vooral voor de Gamma-uil (een trekvlinder) die in 2024 nog veel werden gezien. De Sint-jansvlinder werd in de Hedelse bovenwaarden wel veelvuldig waargenomen.

Kleine vuurvlinder

Koninginnepage

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat als het beheer van de verschillende terreinen beter wordt afgestemd op de aanwezige vlinders dat de aantallen dan zeker hoger zouden zijn. Gefaseerd maaien moet daarbij als uitgangspunt gelden.

Met dank aan Lot Tönis (foto's) en de Vlindertellers.

Rien Melis

Dagvlinders	Lieskampen		Hedelse bovenwaarden		Arkenswaard		Kloosterwiel	
	2024	2025	2024	2025	2024	2025	2024	2025
Argusvlinder		2			1	1		
Atalanta	36	20	46	22	40	40	16	15
Bont zandoogje	75	63	141	121	165	261	78	75
Boomblauwtje			1	8	11	24	16	21
Bruin blauwtje		6	18	34		1	4	
Bruin zandoogje	252	681	13	26				
Citroenvlinder	2	1	4	12	3	8	11	13
Dagpauwoog	59	55	314	104	30	52	35	12
Distelvlinder	2	10	10	8		2	2	
Gehakelde aurelia	4	3	17	14	11	18	7	5
Gele luzernevlinder				1				
Groot dikkopje	6	17						
Groot koolwitje	17	20	22	23	30	70	25	25
Hooibeestje	3	15	52	139		2		2
Icarusblauwtje	5	52	103	373			13	41
Klein geaderd witje	357	142	86	164	107	246	100	175
Klein koolwitje	186	224	194	623	143	274	94	196
Kleine vos	3	13	1	10	1	2	1	2
Kleine vuurvlinder	5	94		57			1	1
Koninginnenpage		2		2				
Landkaartje	59	35	5	23	50	72	17	16
Oranje luzernevlinder		5		1				
Oranje zandoogje		1						5
Oranjetipje	34	68	23	12	2	6	12	9
Aantal	1105	1529	1050	1777	594	1079	432	613
Aantal soorten	17	22	17	21	13	16	16	15

Dagactieve Nachtvlinders	Lieskampen		Hedelse bovenwaarden		Arkenswaard		Kloosterwiel	
	2024	2025	2024	2025	2024	2025	2024	2025
Bruine daguil	3	2	4	19			2	0
Gamma-uil	95	8	69	3	74	1	3	0
Klaverspanner	0	2	0	33	3	3		
Kolibrievlinder			2	1			0	1
Lieveling	7	2	1	2	1	1		
St. Jacobsvlinder					1	0		
St. Jansvlinder	19	65	65	74				
Aantal	124	79	141	102	69	5	5	1
Aantal soorten	4	5	5	6	4	3	2	1
Keren geteld	31	30	27	29	32	36	21	25
Hommels	568	659	371	649	505	540	87	138

Zwartkopvuurkever

Een belangrijk kenmerk is ook hun complete gedaante-verwisseling,

Over kevers en torren

Is het nu een kever of een tor? De namen van deze insecten worden vaak door elkaar gebruikt. In feite gaat het over hetzelfde insect: de naam ‘tor’ is de volksnaam voor de kever en dan vooral als het gaat om grote kevers, zoals de boktorren en de Geelgerande watertor.

Wanneer je kijkt naar de insectenwereld, dan valt het op dat kevers een unieke groep vormen onder de insecten. Van alle insecten onderscheiden kevers zich door hun stevige dekschilden en kauwende monddelen. Ze hebben geen zuigsnuit zoals veel andere insecten. Een belangrijk kenmerk is ook hun complete gedaanteverwisseling, waarbij ze van ei tot larve en tot pop uiteindelijk tot kever transformeren. Door deze fascinerende levenscyclus en hun diverse vormen en kleuren zijn kevers een intrigerende groep om te verkennen.

Kevers behoren tot de insectenorde Coleoptera en zijn een van de grootste insectengroepen ter wereld. Ze hebben harde, beschermende voorvleugels die bekend staan als dekschilden. Kevers hebben drie paar poten en antennes. Het exo-skelet, dat bekend staat als elytra, is extreem hard en dient als bescherming voor hun lichaam. De voorvleugels zijn meestal verhard en beschermen de kwetsbare achtervleugels, die gebruikt worden om te vliegen. Kevers spelen in ecosystemen een cruciale rol als bestuivers, afbrekers van dode planten en dieren. Ze helpen bij het recyclen van organisch materiaal en dragen bij aan de biodiversiteit van een gebied. Om die reden is het belangrijk de leefgebieden van kevers te beschermen. Het gebruik van pesticiden is vooral voor kevers funest.

In Nederland zijn 4395 soorten kevers bekend,

waarvan 4108 soorten al meer dan 10 jaar in Nederland voorkomen. Wereldwijd zijn er meer dan 400.000 soorten bekend. In Nederland komen kevers uit 97 families voor. Veel van deze families komen ook in de Bommelerwaard voor. De belangrijkste soorten zullen we kort bespreken:

Bladkevers (Chrysomelidae)

Moertje (*Chrysolina polita*) ook wel tweekleurig goudhaantje genoemd. Het iriserende moertje bezit het unieke vermogen om een vorm van antivries te produceren, waardoor het strenge winters kan overleven. Hij leeft van muntblaadjes, planten van de lipbloemenfamilie, dovenetel, salie en tijm.

Elzenhaantje (*Agelastica alni*) overwintert in de bodem en onder bladeren en afgestorven plantenresten. Van april tot juni komen ze voor op de bladeren van vooral de els. Hierin worden ronde tot langwerpige gaten gevreten. Ze kunnen enorme schade aanrichten.

Coloradokever (*Leptinotarsa decemlineata*) Een gestreepte bladkever die grote schade aan aardappelgewassen kan toebrengen. De bijna ronde kever heeft oranje of lichtgele strepen en voedt zich ook met andere planten uit de nachtschadefamilie.

Bladsprietkevers (Scarabaeidae)

Meikever (*Melolontha melolontha*) Grote kever met een bruin schild, vooral actief in het voorjaar. De meikever staat bekend als een belangrijk plaaginsect, omdat de larven (engerlingen) schade kunnen toebrengen aan door de mens geteelde gewassen. De larven eten wortels van planten en kunnen een verwoestende uitwerking hebben op moestuinen en gazons. De volwassen kevers eten bladeren en kunnen als ze in grote

aantallen voorkomen een boom volledig kaalvreten. De volwassen meikever heeft een voorkeur voor eiken, maar leeft ook wel van andere bomen.

Junikever (*Amphimallon solstitiale*) De junikever leeft als larve ondergronds van plantenwortels. Na twee jaar is de larve (engerling) volledig ontwikkeld, waarna de verpopping plaatsvindt. De volwassen kevers zijn vanaf juni te zien, wat de Nederlandse naam verklaart. De volwassen kevers eten van de bladeren van verschillende loofbomen.

De penseelkever (*Trichius fasciatus*) Deze kever eet de zachtere delen van planten, bij voorkeur de witte bloemen van bepaalde schermbloemen. **Gouden tor** (*Cetonia aurata*) Deze kever is een planteneter die leeft van bloembladeren, wondappen en vooral stuifmeel van diverse planten als meidoorn, wilde roos en vlier. Deze kever vliegt terwijl de dekschilden op hun plaats blijven. De vleugels worden er als het ware onderuit getrokken door uitsparingen onder de randen.

Rouwende gouden tor (*Oxythyrea funesta*) De rouwende gouden tor is het gehele jaar te vinden als de temperatuur niet te laag is. Zijn habitat bestaat uit bloemrijke omgevingen zoals akkers, tuinen en velden. De larven worden tot dertig millimeter lang en leven van rottend organisch materiaal zoals dode plantendelen. Ze ontwikkelen zich onder andere in composthoppen en kunnen zich door het vervoer van compost ook verspreiden. De volwassen kevers leven van stuifmeel en nectar, maar eten ook delen van bloemen en jonge blaadjes van planten. Ze worden beschouwd als schadelijk, omdat ze groentesier en fruitteelt aantasten. Voorbeelden van planten die schade kunnen ondervinden zijn appel, druif, graan, kastanje, walnoot, perzik en peer. **Neushoornkever** (*Oryctes nasicornis*) De neushoornkever is een van de grootse keversoorten die voorkomen in westelijk Europa. Met een lengte van 20 tot 40 millimeter is de soort de grootste bladsprietkever die voorkomt in België en Nederland. Hij is gemakkelijk van andere kevers te onderscheiden door de opmerkelijke lichaamsvorm en kleur. Naast een sterk gewelfd lichaam, dat ook vrij gedrongen is, hebben de mannetjes een karakteristieke hoorn op de kop. Bij de vrouwtjes is deze zeer klein of ontbreekt geheel.

Boktorren (Cerambycidae)

Boktorren zijn hout etende kevers met lange voelsprietten. De vraatzucht van boktorlarven kan veel schade aanrichten aan houten objecten zoals molens en kerktorens.

De muskusboktor (*Aromia moschata*) is alleen in juni, juli en augustus als volwassen kever te zien. De larve leeft in en van levend wilgenhout.

De Gevlekte smalboktor (*Leptura quadrfasciata*)

komt voor in vochtige terreinen met populier en wilg.

De Kleine wespenboktor (*Clytus arietis*) lijkt op een wesp en dat is niet toevallig. Veel vogels en predatoren laten de onschuldige kever om die reden met rust. Dit imiteren van gevaarlijke of giftige soorten door niet-gevaarlijke soorten heet mimicry en komt veel voor in de natuur.

Kortschildkevers (Staphylinidae)

Stinkende kortschild (*Ocypus olens*) De stinkende kortschildkever komt regelmatig voor in tuinen vanwege de vele schuilplaatsen. Bij verstoring wordt een dreighouding aangenomen; de kaken worden open gesperd, de tasters steken recht vooruit en de staart wordt net als bij een schorpioen naar voren gekromd. Indien de predator niet onder de indruk is, wordt een stinkende, melkwitte vloeistof afgescheiden waaraan de kever zijn naam te danken heeft. Het is echter niet de staart, maar de stevige bovenkaken waarmee een pijnlijke beet gegeven kan worden.

Lieveheersbeestjes (Coccinellidae)

Lieveheersbeestjes zijn bekend om het felgekleurde uiterlijk. Wereldwijd komen er vijfduizend soorten voor, in Nederland zo’n zestig soorten, waarvan het **zevenstippelige** (*Coccinella septempunctata*) de meest voorkomende soort is. Het **Aziatisch lieveheersbeestje** (*Harmonia axiridis*) wordt sinds 1996 in Nederland waargenomen. Het zijn nakomelingen van in kassen gebruikte en ontsnapte exemplaren voor de bestrijding van bladluizen.

Loopkevers (Carabidae)

Basterdzandloopkever (*Cicindela hybrida*) is te vinden op zanderige rivieroeveren. De **Gewone kortnekkever** (*Nebria brevicollis*) komt in vochtige parken en tuinen voor. De **Gouden schallebijter** (*Carabus aurates*) is een jager die prooien aankan groter dan de eigen lengte, zoals slakken, insectenlarven en regenwormen. Het is ook een aaseter.

Kettingschallebijter (*Carabus granulatus*) Deze kever leeft in gebieden met een strooisellaag, waarin hij zijn prooien vindt. Ze worden aangetroffen in graslanden, bossen en soms in tuinen. Deze snelle jager is ‘s nachts actief en kan overdag gevonden worden onder stenen en houtblokken. De kettingschallebijter is een van de weinige Carabus-soorten die kan vliegen.

Mierkevers (Cleridae)

Bijenkever (*Trichodes aparius*) De larven zijn echte rovers. Ze leven in bijennesten en eten zowel de eitjes, larven, poppen en verzwakte exemplaren van de bijen.

De neushoornkever is een van de grootse keversoorten die voorkomen in westelijk Europa.

- **Oliekevers (*Meloidae*)**
- **Gewone oliekever (*Meloe proscarabaeus*)** De kever eet plantendelen zoals bladeren van onder andere boterbloemen. De naam dankt de olie-kever aan de olie-achtige substantie die bij verstoring wordt afgescheiden. De voortplanting en levensgeschiedenis van deze kevers is bijzonder: ze vertonen een zogenaamde hypermetamorfose. De vrouwtjes leggen tot wel duizend eitjes in de grond. De zeer kleine uitgekomen larve, die drie haakjes aan ieder van zijn poten heeft en daarom een drienagelige wordt genoemd, klimt in een plant, kruipt daar op een bloem, en wacht tot er een bij langskomt om nectar te zoeken. De larve klampt zich met de haak-achtige voorpoten vast aan de haren van de bij en vliegt mee naar het nest van de bij. De bij legt een ei in het nest dat op een laagje honing drijft. De drienagelige verlaat de bij nu en eet het ei op. Hierna vervelt de larve in het geroofde bijennest. Van een beweeglijke, kruipende drienagelige wordt hij een made-achtige nagenoeg pootloze larve, die zich met de inhoud van het bijennest voedt en nog een aantal malen vervelt. Hierna verpopt hij zich voor de tweede keer en komt als een volwassen oliekever uiteindelijk uit de pop tevoorschijn.
- **Schijnboktorren (*Oedemeridae*)**
- **Fraaie schijnboktor (*Oedemera nobilis*)** De achterpoten van de mannetjes hebben sterk opgezwollen dijen. Deze kevers voeden zich met stuifmeel en nectar.
- **Snuitkevers (*Curculionoidea*)**
- **Lissenboorder of lissnuitkever (*Mononychus punctum album*)** Deze kever leeft van plantensappen van verschillende soorten irissen, waaronder de gele lis. Hij zuigt deze op middels de lange snuit. Voornamelijk aan de bloemen en bladeren worden sappen onttrokken. De larve leeft van de zaden van de iris. Ondanks hun geringe lengte kunnen de snuitkevers zo massaal voorkomen dat een plant volledig te gronde kan gaan.
- **De eikelboorder of Kleine eikelboorder (*Curculio glandium*)** Het vrouwtje boort in een onrijpe eikel een gaatje en legt minstens twee eitjes in de eikel. Na ongeveer twee weken komt de geelwitte larve uit het ei en voedt zich met het binnenste weefsel van de eikel. De pootloze larve heeft een roodbruine kop. Nadat de eikel in de herfst op de grond gevallen is, boort de 9 tot 10 mm lange larve een gat naar buiten en graaft zich tot ongeveer 25 cm diepte in de grond. Na de winter verpopt de larve zich en in mei of juni komt de kever uit de pop.
- **Spinnende waterkevers (*Hydrophilidae*)**
- **Grote spinnende waterkever (*Hydrophilus piceus*)** De beharing zorgt voor een sterke verbre-

ding van de poot die hierdoor een roeispaanachtige vorm krijgt. Tijdens het zwemmen beweegt hij de achterpoten afwisselend, waardoor een zwemmende kever een schommelende gang krijgt.

Vuurkevers (*Pyrochroidae*)

Zwartkopvuurkever (*Pyrochroa coccinea*) leeft in bossige omgevingen. Dat is geen toeval, want de larven leven twee tot drie jaar in rottend hout van diverse boomsoorten. In tegenstelling tot veel andere, in dode en vermolmde bomen levende larven lusten ze echter geen hout, maar juist de hout etende larven van andere insecten, zoals boktorren, en andere dieren als wormen. Het zijn dus echte jagers en hebben stevige kaken. De volwassen kevers eten voornamelijk stuifmeel en andere plantendelen.

De **roodkopvuurkever (*Pyrochroa serraticornis*)** komt algemeen voor, maar is zeldzamer dan de zwartkopvuurkever. De biotoop bestaat uit vochtige loofbossen of parken met oude bomen, met name aan de randen en op open plekken. In het voorjaar zijn ze te vinden op de bladeren van zuring of brandnetel. Roodkopvuurkevers zijn vleeseters in alle stadia van hun leven. Imago's voeden zich met kleinere insecten. De larven leven onder de bast van loofbomen en voeden zich met organische resten, insectenlarven, maar ook met soortgenoten.

Waterroofkevers (*Dytiscidae*)

Geelgerande watertor (*Dytiscus marginales*) Deze kever leeft in het water. Het is een felle rover die voornamelijk op insecten jaagt, maar ook kleine vissen en amfibieën zoals salamanders buitmaakt. De kever kan in kleine tuinvijvers schadelijk zijn doordat kleine vissen en amfibieënlarven worden gegeten.

Geelgerande watertor m(l) v(r)

Rien Melis

Foto's: Lot Tonis (LT), Paul Kreijger (PK), Rien Melis (RM)

<< Moertje (*Chrysolina polita*) (LT)

< Penseelkever (*Trichius fasciatus*) (PK)

<< Elzenhaantje (*Agelastica alni*) (LT)

< Gevlekte smalboktor (*Leptura quadrfasciata*) (LT)

<< Coloradokever (*Leptinotarsa decemlineata*) (RM)

< Gouden tor (*Cetonia aurata*) (PK)

<< Meikever (*Melolontha melolontha*) (PK)

< Neushoornkever (*Oryctes nasicornis*) (PK)

<<Junikever (*Amphimallon solstitiale*) (PK)

< Muskusboktor (*Aromia moschata*) (LT)

> Kleine wespenboktor
(Clytus arietis) (PK)

>> Gouden schallebijter
(Carabus aurates) (PK)

> Stinkende kortschild
(Ocytus olens) (PK)

>> Bijenkever
(Trichodes apiarius) (LT)

> Zevenstippelig lieve-
heersbeestje (Coccinella
septempunctata) (LT)

>> Gewone oliekever
(Meloe proscarabaeus)
(LT)

> Basterdzandloopkever
(Cicindela hybrida) (PK)

>> Fraaie schijnboktor
(Oedemera nobilis) (LT)

> Gewone kortnek (Ne-
bria brevicollis) (RM)

>> Lissenboorder (Mon-
onychus punctum album)
(LT)

<< Kleine eikelboorder
(Curculio glandium) (PK)

< Roodkopvuurkever (Py-
rochroa serraticornis) (LT)

<< Grote spinnende
watertor (Hydrophilus
piceus) (PK)

< Zwartkopvuurkever
(Pyrochroa coccinea) (LT)

Natuurprijs Gelderland 2026 voor Natuurwacht Bommelerwaard

Wat een verrassing!

De Natuurprijs van het Cultuurfonds Gelderland gaat dit jaar naar onze Natuurwacht. In december kreeg onze voorzitter een telefoontje vanuit Arnhem dat wij de gelukkige winnaar zijn. Wat een geweldig cadeau in ons jubileumjaar van 50 jaar Natuurwacht. De prijs wordt op 27 maart feestelijk uitgereikt in Arnhem door de commissaris van de Koning, die ook voorzitter is van het Cultuurfonds Gelderland. De prijs bestaat uit een geldbedrag van 15.000 euro.

Nominatie

Het is nog steeds onbekend wie of welke organisatie de Natuurwacht heeft genomineerd. De jury van het Cultuurfonds stelde de volgende motivatie op:

"Natuurwacht Bommelerwaard ontvangt de Natuurprijs voor haar indrukwekkende inzet voor biodiversiteit, onderzoek en landschapsbeheer in het rivierengebied. De vereniging bestaat vijftig jaar en weet met een grote groep vrijwilligers, specialisten en jongeren de natuur in de regio structureel te versterken. De Natuurwacht is al decennialang een constante, positieve kracht in de Bommelerwaard. Dankzij hun brede kennis, betrokkenheid en educatie bereiken ze zowel natuurwinst als maatschappelijke waarde."

Al vele jaren wordt de Gelderse Cultuurprijs uitgereikt. Om ook recht te doen aan de vele organisaties en vrijwilligers die zich inzetten voor de Gelderse natuur werd in 2025 ook de Natuurprijs ingesteld. Deze ging toen naar de Stichting Marke Gorsselse Heide.

15.000 euro

Bij de Natuurprijs hoort een flink geldbedrag: 15.000 euro. Dat prijzengeld is bedoeld voor de realisatie van nieuwe projecten in ons werkgebied: de Bommelerwaard. Uiteraard is er al nagedacht over een mogelijk project. In januari worden tijdens de bestuursvergadering de diverse voorstellen besproken. Het doel is om het projectgeld zo snel mogelijk in te zetten, zodat het de biodiversiteit in de Bommelerwaard nog in 2027 kan versterken.

Dat prijzengeld
is bedoeld voor
de realisatie van
nieuwe
projecten in ons
werkgebied

colofof

Natuurlijk Bommelerwaard is een uitgave van de Natuurwacht Bommelerwaard en verschijnt tweemaal per jaar. Prijs: leden, gratis, losse nummers, € 3,75

Redactie:
Ton van Balken
Rien Melis
Harry Kolman
redactie@natuurwachtbommelerwaard.nl

Vormgeving en opmaak:
Harry Kolman

vereniging

Natuurwacht Bommelerwaard
Postbus 157
5300 AD Zaltbommel
email: info@natuurwachtbommelerwaard.nl
website: www.natuurwachtbommelerwaard.nl

bestuur

voorzitter	Harry Kolman, Zaltbommel
secretaris	Arnout de Mooij, Zaltbommel
penn.meester	Marijn Rang, Kerkwijk
leden	Dirk Muller Cassandra van Altena Ton van Balken Erwin vd. Speld

contactpersonen werkgroepen

WG Kleine marters, Arnout de Mooij
arnoutdemooij@gmail.com
WG Landschapsbeheer, Ton van Balken
acvanbalken@upcmail.nl
WG Akkervogels, Hanneke Verheul
akkervogels@natuurwachtbommelerwaard.nl
WG Steenuilen, Harry Kolman
h.kolman@natuurwachtbommelerwaard.nl
WG Torenvalken, Ton van Balken
acvanbalken@upcmail.nl
WG Vlinders, Lot Tönis
vlinderwerkgroep@natuurwachtbommelerwaard.nl
WG Vogels, Arnout de Mooij
arnoutdemooij@gmail.com
WG Poelen, Esther Vink
poelen@natuurwachtbommelerwaard.nl
WG Natuurwandelingen, Dirk Muller
nwb.d.muller@gmail.com
WG Planten, Dirk Muller
nwb.d.muller@gmail.com
WG Vleermuizen, Kelly Reebergen
vleermuizen@natuurwachtbommelerwaard.nl

jaargang 10, nummer 1, maart 2026

Verenigingsnieuws maart 2026

Algemene Ledenvergadering en bestuurswisselingen
De Algemene Ledenvergadering vindt plaats op 31 maart in de Gasthuiskapel in Zaltbommel. Dit jaar nemen twee bestuursleden afscheid van het bestuur, Harry Kolman en Cassandra van Altena. Harry is bestuurslid sinds 2011 en voorzitter sinds 2017. Cassandra is bestuurslid sinds 2013 en was secretaris van 2016 tot 2025. Beiden hebben ze een grote rol gespeeld in de groei en de professionalisering die onze periode de afgelopen jaren heeft doorgemaakt. Met hun vertrek verliezen we een schat aan kennis en ervaring in het bestuur. Vanzelfsprekend is er gewerkt aan een zorgvuldige overdracht van taken en werkzaamheden. De secretarisfunctie is reeds vorig jaar overgegaan, en op de ALV stelt bestuurslid Erwin van der Speld zich kandidaat als interim-voorzitter. Dirk Muller is aftredend en herkiesbaar als algemeen bestuurslid en Arnout de Mooij is aftredend en herkiesbaar als secretaris. Op het moment van schrijven van dit verenigingsnieuws worden er gesprekken gevoerd met geïnteresseerden om het bestuur te versterken.

Jubileumjaar

We kijken terug op een mooi jubileumjaar, 2025, waarin we ons 50-jarig bestaan vierden. In het extra jubileummagazine dat verscheen in januari 2025 werden zowel de rijke historie als de huidige variatie aan actieve werkgroepen gepresenteerd. In het voorjaar waren er een sfeervolle jubileumborrel in de Gasthuiskapel en een gezellige vrijwilligersdag in Alem. Auteur Marc Argeloo gaf in de herfst een lezing over het onderwerp van zijn boek, Natuuramnesie. Het slotstuk van het feestjaar was de feestelijke presentatie van het boek Vogels in de Bommelerwaard, atlas van broedvogels en wintervogels in een rivierenlandschap op 21 november. Een week later mochten we ons boek presenteren op de Landelijke Dag van Sovon Vogelonderzoek Nederland. De vogelatlas is erg goed ontvangen door het publiek. Binnen een maand tijd had het overgrote deel van de 750 gedrukte boeken al een bestemming gevonden. Het is een groot plezier voor de auteurs om alle enthousiaste reacties te mogen ontvangen.

Cultuurfonds Gelderland Natuurprijs 2026

Tot onze verrassing ontvingen we eind 2025 het bericht dat de Natuurwacht de Natuurprijs 2026 van Cultuurfonds Gelderland heeft gewonnen. *“De Natuurwacht is al decennialang een constante, positieve kracht in de Bommelerwaard. Dankzij hun brede kennis, betrokkenheid en educatie bereiken ze zowel natuurwinst als maatschappelijke waarde”,* zo stelt de jury. (zie ook bladzijde 17)

Ruimtelijke ordening en natuurprojecten Bommelerwaard

- Op het perceel in Velddriel dat de Natuurwacht in beheer heeft genomen vinden volop werkzaamheden plaats in het kader van het agrarisch natuurbeheer. Er zijn een kruidenstrook en een keverbank aangelegd en er is een poel gegraven ten behoeve van amfibieën. De haag die we samen met vele leden geplant hebben aan het eind van 2024 wordt onderhouden, zodat deze kan uitgroeien tot een plek waar

vogels en andere dieren dekking en broedgelegenheid kunnen vinden. In samenwerking met studenten van de HAS in Den Bosch zal monitoring plaatsvinden om de effectiviteit te meten. Op basis van de ervaring die we opdoen kunnen we elders in de Bommelerwaard vergelijkbare projecten opzetten.

- We zijn ook betrokken bij enkele natuurontwikkelingsprojecten aan de rand van Bruchem, waar agrariërs en de gemeenschap zich inspannen voor het vergroten van de biodiversiteit. Een kruidenstrook aan de akkerrand ter hoogte van het Bruchems bos zorgt voor betere omstandigheden voor

vogels en vlinders. Het Oranje zandoogje, een vlinder die flink in aantal is afgenomen de afgelopen jaren, kan hiervan profiteren. Daarnaast kunnen Patrijzen hun jongen voeden met de insecten die worden aangetrokken.

- De gemeente Zaltbommel heeft het project ‘Natuur in de Wijk’ gestart, waarbij inwoners in verschillende wijken nestkasten en plantmateriaal hebben ontvangen om de stedelijke omgeving te vergroenen. De Natuurwacht wil de komende jaren monitoring van vleermuizen en gierzwaluwen uitvoeren in het projectgebied.

Activiteitenagenda maart – september 2026

Datum	Soort activiteit	Thema	Informatie
Za 14-3	Werkgroep Landschapsbeheer	Werkochtend Kloosterwiel	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Startpunt: wordt via e-mail bekendgemaakt. Contact: TvB
Za 21-3	Werkgroep Vogels	Gelderse Vogelaarsdag 2026	Besloten bijeenkomst
Vr 27-3	Prijsuitreiking	Uitreiking Cultuurfonds Gelderland Natuurprijs 2026	Besloten bijeenkomst
Zo 29-3	Openbare excursie	Hedelse Bovenwaard Vogels op het water en de vroege voorjaarsbloeiërs en... wat we tegenkomen.	Aanvang: 10.00 tot ongeveer 12.00 Startpunt: einde Gementweg Hedel Contact: DM
Di 31-3	Algemene Ledenvergadering	Algemene Ledenvergadering NWB Leden zijn van harte uitgenodigd om de jaarlijkse ledenvergadering bij te wonen.	Zie voor meer informatie de uitnodigingsbrief en onze website. Contact: Arnout de Mooij
Di 31-3	Openbare lezing	Natuurinclusieve maatregelen die écht werken Ecoloog Kelly Rebergen vertelt over verschillende natuurinclusieve maatregelen die je kunt treffen in en om je huis en welke dieren daarvan profiteren.	Aanvang: 20.45 Locatie: Gasthuiskapel, Gasthuisstraat 34, Zaltbommel. Toegang: gratis Contact: AdM
Za 4-4	Werkgroep Landschapsbeheer	Werkochtend Heemtuin en Kruidentuin	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Locatie: Oliemolen Zaltbommel Contact: TvB
Za 4-4	Openbare excursie	Wandeling Halostapad bij Aalst Wandeling van ongeveer 9 km over het klompenpad. De aanwezige gidsen vertellen over planten, dieren en het landschap. (Honden kunnen niet mee i.v.m. stukken op particulier terrein)	Aanvang: 14.00, duur ongeveer 3 uur. Startpunt: parkeerplaats Café Het Oude Veerhuis, Maasdijk 85 in Aalst Contact: AdM / DM
Za 11-4	Werkgroep Landschapsbeheer	Werkochtend Heemtuin en Kruidentuin	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Locatie: Oliemolen Zaltbommel Contact: TvB
Za 18-4	Openbare excursie	Fietstocht akker- en weidevogels Activiteit in samenwerking met De Capreton. In het landelijk gebied van de Bommelerwaard zijn in deze tijd van het jaar allerlei akkervogels en weidevogels druk met baltsen en broeden. Op deze fietsronde bezoeken we een aantal percelen waar veel vogels te bewonderen zijn. De gidsen vertellen over de natuur én het agrarisch natuurbeheer.	Aanvang: 10.00, duur ongeveer 2,5 uur. Startpunt: De Lucht West (Parallelweg), de route heeft een lengte van zo'n 15 kilometer. Deelname: gratis Voor deze excursie geldt een maximum van 15 deelnemers. Aanmelden bij Arnout de Mooij.
Za 2-5	Werkgroep Poelen	Werkochtend poel Nieuwaal Maaien rondom de poel maaisel afvoeren of op hooiruiter zetten.	Tijd: 9.30 tot 12:00 Locatie: Poel Nieuwaal aan de Lange Morgen (t.o.v. glastuinbouwbedrijf van Tuijl) Contact: EV

Za 9-5	Werkgroep Land-schapsbeheer	Werkochtend Heemtuin en Kruidentuin	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Locatie: Oliemolen Zaltbommel Contact: TvB
Do 14-5	Openbare excursie	Vroege vogels Boezem van Brakel Deze Hemelvaartsdag valt midden in de Nationale Vogel-week. Het rietmoeras van de Boezem van Brakel is een van de beste plekken in de Bommelerwaard om naar vogels te kijken en te luisteren.	Aanvang: 5:45u , duur 1,5 à 2 uur. Startpunt: Nieuwendijk / Prinkweg, ter hoogte van Batterij onder Brakel Contact: AdM
Wo 20-5	Werkgroep Land-schapsbeheer	Werkochtend Heemtuin en Kruidentuin	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Locatie: Oliemolen Zaltbommel Contact: TvB
Vr 29-5	Openbare excursie	Op zoek naar dassen De das laat zich als nachtdier niet makkelijk zien. Met een warmtebeeldcamera bij de hand hebben we een goede kans. De locatie in de Bommelerwaard wordt bekendgemaakt bij aanmelding	Aanvang: 21.30, duur ongeveer 1,5 uur. Aanmelden nodig i.v.m. max 8 deelne-mers. Contact: AdM
Za 6-6	Werkgroep Land-schapsbeheer	Werkochtend Heemtuin en Kruidentuin	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Locatie: Oliemolen Zaltbommel Contact: TvB
Za 13-6	Openbare excursie	Natuurwandeling Buitenpolder Heerewaarden Tijdens de wandeling alle aandacht voor vogels, vlinders, libellen en de flora van dit uiterwaardengebied.	Start: 14.00, duur ongeveer 2 uur Verzamelpaats: bocht Heggeldijk / Ho-gewaard Heerewaarden Deelname: gratis Contact: AdM
Za 13-6	Werkgroep Poelen	Werkochtend poel Nieuwaal Maaien rondom de poel en opslag uittrekken van els en wilg. Maaisel op hooiruiters zetten/ opslag verwerken in takkenril.	Tijd: 9.30 tot 12:00 Locatie: Poel Nieuwaal aan de Lange Morgen. Contact: EV
Wo 17-6	Werkgroep Land-schapsbeheer	Werkochtend Heemtuin en Kruidentuin	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Locatie: Oliemolen Zaltbommel Contact: TvB
Vr 19-6	Openbare excursie	Huiszwaluwen en Gierzwaluwen Huiszwaluwen maken komvormige nestjes van klei tegen gevels van huizen. In Gameren is een grote broedkolonie. Er broeden ook gierzwaluwen, die even voor zonsonder-gang terugkeren naar hun nesten onder de dakpannen.	Start: 21.00, duur ong. 1,25 uur Locatie: kruispunt Schoolstraat/Ouden-hof in Gameren Contact: AdM
Za 4-7	Werkgroep Land-schapsbeheer	Werkochtend Heemtuin en Kruidentuin	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Locatie: Oliemolen Zaltbommel Contact: TvB
Za 11-7	Werkgroep Poelen	Werkochtend poel Nieuwaal Maaien/opslag verwijderen rondom de poel. Is in een par-ticuliere tuin aan de dijk. In overleg met de eigenaar. Als hier weinig te doen is: poel Nieuwaal rondom bijwerken.	Tijd: 9.30 tot 12:00 Locatie: Poel Gameren / poel Nieuwaal. Contact: EV
Zo 12-7	Openbare excursie	Vlinders in de Hedelse Bovenwaard De vlinderwerkgroep loopt nu al een aantal jaren een vlin-derroute, zin om een keer mee te lopen? Er zijn er vele soorten vlinders te zien, afhankelijk van welke bloemen aanwezig zijn. Bij heel slecht weer of bij hoogwater zullen er helaas wei-nig vlinders waargenomen worden.	Start: 11.00, Maasdijk in Hedel, 200 meter voor tunnel onder de A2 (Hedelse kant) Duur: ongeveer 2 uur Deelname: gratis. Contact: LT
Wo 15-7	Werkgroep Land-schapsbeheer	Werkochtend Heemtuin en Kruidentuin	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Locatie: Oliemolen Zaltbommel Contact: TvB
juli / au-gustus	Openbare excursie	Natuurwandeling uiterwaarden Een excursie met aandacht voor vlinders, libellen en de flora. Datum en locatie worden in juli gepubliceerd via de website, Facebook en de Uitagenda van de Bommeler-waardgids.	Start: 14.00. Verzamelpaats: nader te be-palen. Duur: 2 uur Deelname: gratis. Contact: AdM

Za 1-8	Werkgroep Land-schapsbeheer	Werkochtend Heemtuin en Kruidentuin	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Locatie: Oliemolen Zaltbommel Contact: TvB
Wo 12-8	Werkgroep Land-schapsbeheer	Werkochtend Heemtuin en Kruidentuin	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Locatie: Oliemolen Zaltbommel Contact: TvB
Za 15-8	Werkgroep Poelen	Werkochtend poel Nieuwaal Resterend gras maaien of opslag uittrekken, maaisel op de broeihuop/ hooiruiters.	Tijd: 9.30 tot 12:00 Locatie: Poel Nieuwaal aan de Lange Morgen. Contact: EV
Vr 21-8	Openbare excursie	Nachtvlindernacht Kloosterwiel In het donker van de nacht worden de nachtvlinders met stroop en lampen verleid om zich op witte lakens en bo-men te laten bewonderen in de Kloosterwiel LET OP: Bij slecht weer wordt de excursie verplaatst. Houd de website in de gaten.	Start: 20:15, bij het bruggetje aan de Kloosterwiel, Zaltbommel Duur: 2-3 uur Deelname: gratis. Contact: LT
Za 5-9	Werkgroep Land-schapsbeheer	Werkochtend Heemtuin en Kruidentuin	Aanvang: 10.00 tot 13.00 Locatie: Oliemolen Zaltbommel Contact: TvB
Za 12-9	Openbare excursie	Fietsexcursie Rivierenlandschap: Zaltbommel-Rossum In deze vierde fietsexcursie met landschapsarchitect Ar-jan Nienhuis en vogelgids Cassandra van Altena verken-nen we de omgeving tussen Zaltbommel en Rossum. We vertrekken vanuit de oude binnenstad en fietsen via het bedrijventerrein naar Hurwenen en Rossum. De terugweg voert over de dijk langs uiterwaarden, oobossen en oude strangen, de Kil van Hurwenen. Een afwisselende fiets-tocht dus, door kenmerkende landschappen met elk een diversiteit aan biotopen en verhalen.	Aanvang 10.00u (duur: ongeveer 2,5 uur) Startpunt: volgt bij aanmelding, de route heeft een lengte van zo'n 20 kilometer. Deelname: gratis Contact: CvA Voor deze excursie geldt een maximum van 15 deelnemers. Aanmelden bij Cas-sandra van Altena.
Za 19-9	Werkgroep Poelen	Werkochtend poel Nieuwaal Opschonen poel, riet en waterplanten verwijderen. Maxi-maal 30% aanpakken.	Tijd: 9.30 tot 12:00 Locatie: Poel Nieuwaal aan de Lange Morgen. Contact: EV
Di 22-9	Startavond voor werkgroepen Land-schapsbeheer, Steen- uilen, Torenavalk	Startavond voor werkgroepen Deze avond vormt de gezamenlijke aftrap voor het nieu-we veldwerkseizoen! Het beheer in de Kloosterwiel begint weer voor de Werkgroep Landschapsbeheer en leden van Werkgroepen Steenuilen en Torenavalken beginnen ook weer met het ophangen en inspecteren van nestkasten. Tijdens deze avond worden ook weer diverse veiligheids-aspecten belicht. Leden van andere werkgroepen zijn ook van harte welkom om de avond bij te wonen.	Aanvang: 20:00 Locatie: Gasthuiskapel, Gasthuisstraat 34, Zaltbommel. Deelname is gratis. Contact: EvdS
Za 26-9	Werkgroep Land-schapsbeheer	Werkochtend Kloosterwiel	Aanvang: 10.00 uur tot 13.00 uur Startpunt: wordt via e-mail bekendge-maakt. Contact: TvB
Di 6-10	Openbare lezing	Vleermuizen in de Bommelerwaard Ecoloog en vleermuiswerkgroepid Kelly Rebergen ver-telt over de verschillende soorten vleermuizen die in de Bommelerwaard voorkomen, zoals de laatvlieger, de rosse vleermuis en de watervleermuis. Er is aandacht voor hun verspreiding, hun leefwijze en wat we kunnen doen om deze bijzondere vliegende zoogdieren te beschermen.	Aanvang: 19:30 uur Locatie: Gasthuiskapel, Gasthuisstraat 34, Zaltbommel. Entree is gratis. Contact: AdM

Raadpleeg voor de laatste informatie over de excursies de website van de Natuurwacht Bommelerwaard.

Contactgegevens voor de activiteiten:

AdM:	Arnout de Mooij	arnoutdemooij@gmail.com	06-52064637
CvA:	Cassandra van Altena	cassandrava@hotmail.com	06-10737278
DM:	Dirk Muller	nwb.d.muller@gmail.com	0418-518366
EvdS:	Erwin van der Speld	arrow.c_e@upcmail.nl	06-44028227
EV:	Esther Vink	poelen@natuurwachtbommelerwaard.nl	
LT:	Lot Tönis	lot.tonis@upcmail.nl	
TvB:	Ton van Balken	acvanbalken@upcmail.nl	06-15336335

De nieuwe
kruidenstrook
moet voor
voldoende
nectar zorgen
tijdens de
vliegmaanden

Actieplan voor vlinders en patrijzen in Bruchem

In september 2025 maakten we in ons na-jaarsmagazine melding van een actieplan voor Bruchem. Het plan houdt onder andere in dat er kruidenstroken voor vlinders worden gecreëerd en dat er gezorgd wordt voor voedsel en dekking voor patrijzen. Hoe staat het met dit actieplan? Is al iets gerealiseerd?

Aanleg kruidenstrook

Het gaat goed met het actieplan. Er is een lange kruidenstrook aangelegd van bijna 500 meter lang en 5 meter breed. De strook ligt op een agrarisch perceel in Bruchem en loopt parallel met het fiets- en wandelpad van de Kleine straat. Langs dit fietspad is een stevige populatie Oranje zandoogjes aangetroffen. De nieuwe kruidenstrook moet voor voldoende nectar zorgen tijdens de vliegmaanden juli en augustus. Na het frezen van de strook zijn de kruiden ingezaaid. Het zijn inheemse krui-

den die kenmerkend zijn voor het rivierengebied, zoals knoopkruid, heeldbladjes en diverse klaversoorten.

Patrijs

Ook voor patrijzen

Op de percelen aan de Middenstraat van Bruchem komen enkele territoria van de patrijs voor. De graslandpercelen worden regelmatig gemaaid, waardoor er weinig dekking is voor deze zeldzaam voorkomende akkervogel. De lange kruidenstrook, die grenst aan de territoria van de patrijzen, wordt slechts 1 à 2 keer per jaar én gefaseerd gemaaid. Er blijven dus altijd kruiden staan, die voor dekking zorgen voor de patrijs. Ook zijn de zaden van al die kruiden een aanvulling op het voedsel van de patrijs. De kuikens van patrijzen zijn insecteneters. In de kruidenstrook zullen aanzienlijk meer insecten voorkomen dan op het eentonige grasland.

Nog beter: patrijzenhagen

Het is heel bijzonder dat er rond Bruchem en Kerkwijk nog patrijzen voorkomen. Sinds 2000 is het voorkomen van de patrijs in ons land met 90 % afgenomen. In de pas verschenen Vogel-atlas van de Bommelerwaard zijn de territoria van de patrijs goed in beeld gebracht; het gaat om 25 tot 35 territoria. Twee gebieden vallen op: het Eiland van Nederhemert-Zuid en het gebied rond Bruchem en Kerkwijk. Alle reden dus om het gebied rond Bruchem en Kerkwijk optimaal in te richten voor de patrijs. De kruidenstroken zijn een prima begin. Nog beter is om een lage struikenhaag aan te planten van 100 à 200 meter. Onder de haag kan de patrijs dekking zoeken en goede nestgelegenheid vinden. Deze haag zou dan haaks op de kruidenstrook aangelegd kunnen worden: noord-zuid. De patrijzenhaag, die bestaat uit inheemse struiken, moet laag blijven zodat er weinig schaduwwerking is op het grasland. Als het om dekking gaat, is de breedte belangrijker voor de patrijs dan de hoogte van de haag. Geschikte struiken zijn onder andere vuilboom, veldesdoorn, meidoorn, hondsroos, Gelderse roos en vlier.

Gele kwikstaart

Blij met enthousiasme van dorpsplatform en agrariër

Dit soort projecten kunnen alleen maar slagen met medewerking van de agrariër. We zijn daarom bijzonder blij dat Dhr. Huisman die medewerking heeft verleend en bereid was een strook grond ter beschikking te stellen. Dorpsplatform Bruchem was ook enthousiast en heeft een flinke financiële bijdrage gegeven voor de aanschaf van de ingezaaide kruiden. Nu maar hopen dat er straks in juni/juli een prachtig bloeiende strook met kruiden staat, waarop vele Oranje zandoogjes en andere vlinders vliegen. Dat is niet alleen genieten voor de vlinders, maar ook voor de vele fietsers en wandelaars die hier dagelijks langs komen.

Dhr. J. Huisman, kijkt toe hoe de kruidenstrook wordt ingezaaid.

Dit soort
projecten
kunnen alleen
maar slagen
met
medewerking
van de agrariër

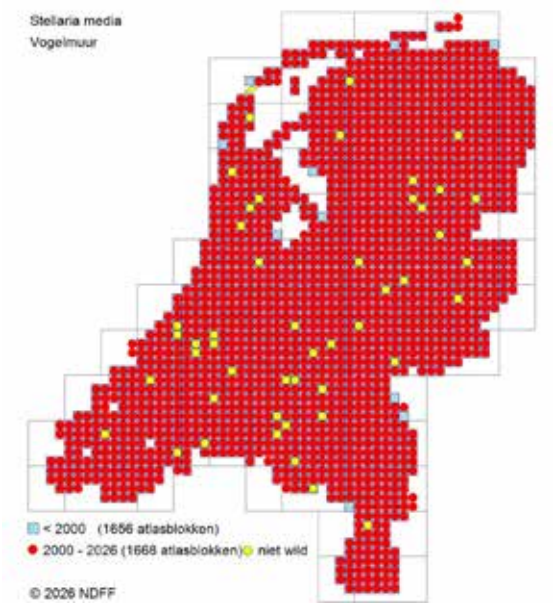

vogelmuur (Dirk Muller)

Ik kan het niet helpen; vogels zitten in mijn hoofd

Flornithologie

Ik kan het niet helpen; vogels zitten in mijn hoofd. De duizelingwekkende hoeveelheid informatie in de Vogelatlas van de Bommelerwaard laat zijn sporen na. Een artikel over een plant ontkomt er ook niet aan. Vogels drukken duidelijk hun stempel op de naamgeving van de flora. Vogelmuur, vogelmelk, vogelkers, vogelwikke, vogelpootje en Bleek bosvogeltje; verwijzingen naar vogels. Soms slaat het zelfs specifieker op een soort met namen als ganzerik, koekoeksbloem, zwanenbloem, ooievaarsbek, duifkruid, kraailook, hoenderbeet en havikskruid. Ook kruisbestuiving met onderdelen van vogels zie je veelvuldig terug. Floristen die niet zo recht in de leer zijn en vogels als referentie nemen voor het benoemen van planten, ik noem ze flornithologen, maken er een potje van. Dat blijkt wel uit de reiger- en ooievaarsbekken en de zwaluwtong, de gan-

zenvoeten en hanenpoten. Met aarvederkruid, gevleugeld helmkruid en gevleugeld hertshooi verzamelen we zo een hele vogel. Er zijn in Nederland ruim honderd plantennamen die aan vogels linken. Het zijn er zoveel dat ik zelfs even gedacht heb dat er een flornithologische atlas van de Bommelerwaard moet komen.

Voor zo'n atlas zouden we dan alle flornithologische dwalingen be- en herschrijven. Om weer terug op het rechte pad te komen, regelen we een goede nieuwe naam zonder vogelverwijzing. Laten we maar beginnen met vogelmuur (*Stellaria media*). Vogelmuur is een plant die algemeen voorkomt in de Bommelerwaard (en Nederland en in gematigde streken wereldwijd). De trend is ook stabiel. Vogelmuur komt al sinds het begin van de registraties in 1978 overal voor (*Vogelmuur - Stellaria Media, n.d.*) (*NDFF Verspreidingsatlas Stellaria Media, n.d.*). Vreemd genoeg komt de naam vogelmuur ook overal terug. Dat was (gelukkig) ooit anders en tegelijkertijd ook niet.

Stellaria werd door Linnaeus als geslacht beschreven en in het Nederlands vertaald naar sterremuur. Deze naam is zowel in het Latijn als in het Nederlands een verwijzing naar de bloemetjes die er veelvuldig zijn en waarvan de kroonblaadjes straalsgewijs uitstaan in de vorm van sterren. Een prachtige verwijzing naar de kosmos, het beschrijft een helder bloemetje dat straalt en in grote getalen aanwezig is met een schoonheid die we alleen van de sterren kennen. In oudere boeken (*Dodonaeus Cruijdtboeck 1609*) is er sprake van 'Cleyne muer' of nog eerder, in het historische 'Den grooten Herbarius met al zijn figuren' (1514), alleen 'Muer'. Helaas zijn er ook in die tijd

al verwijzingen naar hoenderen en vogelen zoals blijkt uit het Woordenboek *Der Nederlandse Volksnamen Van Planten* uit 1907. Goede alternatieven zijn er wel. Terwijl de Engelsen 'common chickweed' zeggen en de Duitsers 'Vogelmiere' (weer die vogels!), hebben de Italianen een elegantere benaming voor deze *Stellaria*; 'centocchio comune'. Centocchio betekent 'duizend ogen'. Duizend bloemetjes die als stralende ogen naar je kijken. Dat komt dicht bij de wetenschappelijke naam die Linnaeus beschrijft. Hoewel ogen in dit geval naar een lichaamsdeel verwijst, lijkt het mij een uitstekend idee om in het Nederlands ook zo'n soortnaam zonder vogel te hanteren. En dan natuurlijk met een verwijzing naar het plantenrijk. Vanaf nu spreken we simpelweg over het elegante 'gewoon duizendbloemetjeskruid'. Past u het even aan in de flora thuis!

Dirk Muller

Lijst met plantennamen die verwijzen naar vogels

aarvederkruid	heggenvogelmelk	roze ooievaarsbek
adelaarsvaren	hoenderbeet	schermhavikskruid
Amerikaanse vogelkers	kale ganzevoet	slipbladige ooievaarsbek
beemdooieaarsbek	kanariegras	spiesganzenvoet
bleek bosvogeltje	kanariezaad	spits havikskruid
bloedooievaarsbek	kievitsbloem	stekelige hanenpoot
boshavikskruid	klein vogelpootje	stengelomvattend havikskruid
bosooievaarsbek	kleine ooievaarsbek	stijf havikskruid
bosvogelmelk	kleine vogelkers	stinkende ganzenvoet
bruine snavelbies	kleverige reigersbek	struikganzerik
dagkoekoeksbloem	klierganzenvoet	snavelzegge
dicht havikskruid	knikkende vogelmelk	snavelbies
donkere ooieaarsbek	knopige ooievaarsbek	snavelruppia
duinreigerbek	korrelganzenvoet	teer vederkruid
duinvogelmuur	kraaihei	texaanse ganzenvoet
echte koekoeksbloem	kraailook	viltganzerik
esdoornganzenvoet	liggende ganzevoet	vleugeltjesbloem
Europese hanenpoot	liggende ganzerik	vogelwikke
fazantenbes	melganzenvoet	vogelkers
fijne ooievaarsbek	middelste ganzerik	vogelmelk
ganzenbloem	middelste duivenkervel	vogelmuur
ganzenvoet	muskusreigerbek	vogelnestje
ganzerik	muurganzenvoet	vogelpootje
geel vogelpootje	muurhavikskruid	vogelpootklaver
gewone duivenkervel	nachtkoekoeksbloem	voorjaarsganzerik
gewone reigersbek	nerfganzenvoet	weidehavikskruid
gewone vogelmelk	Noorse ganzerik	welriekende ganzenvoet
gevleugeld helmkruid	papegaaienkruid,	wilde kievitsbloem
gevleugeld hertshooi	piramidevogelmelk	wit bosvogeltje
gevleugeld sterrenkroos	rankende duivenkervel	witte snavelbies
gladde ooievaarsbek	rechte ganzerik	zachte ooievaarsbek
glanzige ooievaarsbek	rode ganzenvoet	zeegroene ganzenvoet
grijs havikskruid	ronde ooievaarsbek	zwaluwtong
hanenpoot	rood bosvogeltje	zwanenbloem
havikskruid	rotsooievaarsbek	

Bronnen
Heukels, H., & Duistermaat, L. (2021). *Heukels' Flora van Nederland* (H. Heukels, Ed.). Noordhoff Uitgeters.
NDFF verspreidingsatlas stellaria media. (n.d.). NDFF verspreidingsatlas. Retrieved 2025, from <https://www.verspreidingsatlas.nl/1250>
Vogelmuur - *Stellaria media*. (n.d.). *Flora van Nederland*. Retrieved December 27, 2025, from <https://www.flora-vannederland.nl/planten/vogelmuur>
Woordenboek der Nederlandse volksnamen van planten (2nd ed.). (1907). Nederlandse Natuurhistorische Vereniging W. Versluys.

De duizelingwekkende hoeveelheid informatie in de Vogelatlas van de Bommelerwaard laat zijn sporen na

Een amfibieënpool in Nieuwaal en Gameren

Sinds kort heeft deze groep vrijwilligers zich als 'Werkgroep Poelen' aangesloten bij de Natuurwacht Bommelerwaard.

Al enige jaren zetten vrijwilligers uit Nieuwaal zich in om een fraaie pool in Nieuwaal en Gameren goed te onderhouden. De werkgroep wordt gecoacht door Stichting Landschapsbeheer Gelderland (SLG). Sinds kort heeft deze groep vrijwilligers zich als 'Werkgroep Poelen' aangesloten bij de Natuurwacht Bommelerwaard.

Prachtige pool

Aan de Lange Morgen ten westen van het dorp Nieuwaal ligt aan de rand van een perceel grasland een grote pool voor amfibieën. Het perceel inclusief de pool is eigendom van het glastuinbouwbedrijf Linflowers van de familie Van Tuijl, die aan de overzijde van het perceel een kassencomplex beheert waar chrysanten worden geteeld. De grootte van de pool inclusief de moeras- en rietzone is ongeveer 50 meter breed en 70 meter lang: een fikse pool dus. Om de pool ligt een kade en veegpad van het waterschap.

Gefaseerd maaien van het riet

De vrijwilligers van de pool hebben de afgelopen jaren uitstekend werk verricht. Dankzij het regulier onderhoud blijft de pool open en groeit hij niet dicht door het riet dat langs de oevers staat. De rietkraag wordt gefaseerd gemaaid. Het is belangrijk voor het biotoop van de Kleine karekiet en rietgors, dat er altijd overjarig riet bij de pool blijft staan. In het lange en taaie riet kunnen ze hun nest bouwen. Ook voor dekking van andere vogels is de aanwezigheid van overjarig riet belangrijk.

Moeraszone

In de pool ligt een smalle ondiepe zone, die ideaal is voor sommige steltlopers. Regelmatig foerageren de oeverloper, het witgatje en enkele watersnippen bij de pool. Ook de krakeend en de ijsvogel weten de pool te vinden. In 2026 zal de pool stelselmatig bezocht worden om te inventariseren welke vogels de pool bezoeken.

Ook de flora zal geïnventariseerd worden, evenals de aanwezigheid van amfibieën, vlin- ders en libellen.

Helaas geen kruidenstrook

De werkgroep heeft zich ingezet om langs de pool een smalle kruidenstrook aan te leggen. De kruiden op die locatie zouden een aantrekkelijke nectarbron vormen voor vlinders, hommels, bijen en andere insecten. Jammer genoeg is dit plan gestrand. Hopelijk lukt het om in de nabije toekomst toch goedkeuring te krijgen om zo'n kruidenstrook in te zaaien. Het zou de biodiversiteit rond de pool zeer ten goede komen.

Ook in Gameren

Aan de Waaldijk in Gameren ligt in een grote tuin van een particulier een kleine pool. Ook deze pool wordt door de werkgroep onderhouden. Op deze locatie aan de Waaldijk steken in het voorjaar veel padden en salamanders over. In de verschillende poelen, die hier buitendijks liggen zetten deze amfibieën hun eitjes af. Dankzij inzet van onze Natuurwacht is in 2024 op dit traject een amfibieën-door- gang in het wegdek aangelegd. Dankzij die traverse is het aantal padden en salamanders dat jaarlijks wordt doodgereden aanzienlijk verminderd. Ook deze traverse wordt door de werkgroep onderhouden.

Op deze locatie aan de Waaldijk steken in het voorjaar veel padden en salamanders over

Broedende bijeneters in de Bommelerwaard

Bijeneters die met elkaar aan zitten te pappen in de Bommelerwaard?

16 juni 2025. Vier bijeneters zitten in een meidoorn in de uiterwaarden. Een van de vogels vliegt een stukje en vangt een insect. De prooi wordt overgedragen aan een andere bijeneter, die in de struik is blijven zitten. Het tafereel herhaalt zich. Kan dit waar zijn? Bijeneters die met elkaar aan zitten te pappen in de Bommelerwaard? Ik stond erbij en ik keek ernaar. Twee beren die broodjes smeren zouden me minder hebben verwonderd.
 In mijn vogelgids van Europa uit 1999 is de bladzijde met de ijsvogel en de hop de op-één-na meest exotische uit het boek. Sla je die bladzijde om, dan verschijnt de bladzijde met de bijeneters, die alles overtreft. Toen ik het boekje voor het eerst doorbladerde, dacht ik: 'dit zijn toch wel zeker de laatste vogels die ik in Nederland zal zien'. Soms zag je weleens waarnemingen van bijeneters op Waarneming.nl, vaak van iemand die beweerde het geluid te kennen van vakanties in het zuiden, en zeker wist dat er eentje overvloog, maar helaas, net niet kunnen zien... Mensen die met een foto bewijs leverden van hun waarneming van een bijeneter waren vast ontzettend goede vogelaars of ontzettend grote geluksvogels. In mei 2021 maakte iemand zo'n jaloersmakende foto in het Munnikenland. Twee bijeneters waren daar toen 'kort ter plaatse'.
 Vier weken na mijn ontmoeting met baltsende bijeneters melden andere waarnemers een bezet

nest in het gebied. Op een foto is een bijeneter te zien die aanstalten maakt om in een holletje in de oeverwand te verdwijnen. Bijeneters broeden in kolonieverband in zandwanden, zoals oeverwaluwen dat ook doen. Een paar dagen later wordt gezien dat de bijeneters voedsel naar het hol brengen: er zijn jongen! Er blijken uiteindelijk twee nesten te zijn en op 6 augustus steken de kopjes van de jongen naar buiten. Op 11 augustus wordt een groepje jonge bijeneters, onder andere te herkennen aan de vaalgroene rug, gezien in een meidoorn: de 'nestjongenfase' is voorbij. Teruggerekend moeten de eieren gelegd zijn in de week van 16 juni, ik was er ongeveer bij dus... Beide nesten zijn succesvol. Eind augustus zijn alle bijeneters vertrokken naar hun overwinteringsgebied in West-Afrika. De eerste gedocumenteerde broedgevallen van bijeneters in Nederland zijn uit 1964, 1965, 1983,

2001 en 2002. Sinds 2010 zijn er ieder jaar enkele broedgevallen, gemiddeld zes per jaar. 2015 en 2024 waren topjaren, met twaalf broedparen. In 2025 werd dit record verpulverd met tenminste 21 broedgevallen. De twee paartjes in de Bommelerwaard waren samen met een paartje in de Betuwe de eerste broedende bijeneters in Gelderland.
 Van oorsprong broeden bijeneters in het Middellandse Zeegebied en meer naar het oosten tot in Turkije, Oekraïne en Zuid-Rusland. Het broedgebied strekt zich in Azië verder uit tot het westen van China. De laatste decennia breidde het broedgebied zich sterk uit naar het noorden en het westen. In Duitsland nam het aantal broedparen toe van ongeveer 160 in het begin van deze eeuw tot meer dan 5000 nu. Waarschijnlijk komt het door de klimaatverandering dat de omstandigheden in de nieuw bezette gebieden geschikt zijn geworden om te broeden. Daarvoor moet het warm genoeg zijn en is voldoende aanbod van grote insecten een voorwaarde. In Nederland zijn de aantallen nog heel bescheiden. Door het zeeklimaat is het weer in Nederland veranderlijk en is er een relatief groot risico op natte weersomstandigheden in de broedtijd, waardoor het voedselaanbod onder druk komt te staan. Toch lijkt er dus ook in ons land sprake van een opmars. In Zuid-Europa nemen de aantallen licht af. Daar is woestijnvorming door droogte een oorzaak van een afnemend insectenaanbod.

Het natuurlijke broedbiotoop van bijeneters is heel dynamisch. Door toevallige omstandigheden, zoals weer en waterstanden, kunnen geschikte zandwanden langs rivieren verschijnen en verdwijnen. De vogels zijn in staat snel op dit soort veranderingen in te spelen. Daardoor hebben ze hun leefgebied zo snel kunnen uitbreiden. Ook door de mens gemaakte zandafgravingen leveren tegenwoordig vaak geschikte broedplekken op. Het is belangrijk dat er voldoende voedsel in de omgeving te vinden is. Bijeneters eten het liefst angeldragende insecten, zoals bijen en wespen. In Nederland zijn vooral hommels een belangrijke voedselbron. Daarnaast staan ook libellen, vlinders en andere grote insecten op het menu. De insecten worden in de vlucht gevangen. Een eventuele angel wordt verwijderd door de prooi tegen een tak te wrijven.
 Bedreigingen voor bijeneters zijn het verdwijnen van de broedbiotoop en afnemende aantallen insecten door droogte en pesticidegebruik. In sommige landen wordt er op ze gejaagd door imkers en hobbyjagers. In Nederland vormen fotojagers een grotere bedreiging. Een nest in een zandwand kan vaak van dichtbij worden benaderd, waardoor de vogels kunnen worden verstoord met het risico dat ze hun broedpoging afbreken. Uit voorzorg publiceren we de exacte broedplaatsen daarom niet. Het is spannend. Zullen ze terugkeren, onze bijeneters?

Arnout de Mooij

Op de website van de Werkgroep Bijeneters Nederland, opgericht in 2011, is veel informatie te vinden over het voorkomen en de leefwijze van de soort in ons land (bijeneters.nl).

Het is spannend.
 Zullen ze terugkeren, onze bijeneters?

R. Coppens (RC)

Keverbank en amfibieënpool op kavel Velddriel

De zaden zijn vooral in de winter aantrekkelijk voor fazanten, patrijzen en ook kleinere akkervogels.

Na de aanleg van twee brede kruidenstroken en de aanplant van een lange struweelhaag op het perceel aan de Hoevenseweg in Velddriel was het plan ook speciaal voor de patrijs een keverbank aan te leggen. Op het wensenlijstje stond ook een poel voor amfibieën.

Gelukt dankzij bijdrage Deltaplan biodiversiteitsherstel

Het ministerie van LNV heeft in 2025 het Deltaplan Biodiversiteitsherstel opgesteld. Dit plan biedt mogelijkheden voor projecten voor het verbeteren van de biodiversiteit. De aanleg van een poel en realisatie van een keverbank met kruidenstrook passen heel goed in de uitgangspunten van dit plan. Er moest echter een collectieve aanvraag gedaan worden van meerdere personen. Stichting De Fruitmotor, die zich inzet voor meer biodiversiteit in het rivierengebied, pakte de handschoenen op en ging de collectieve aanvraag van velen uit de regio indienen. Die aanvraag is gelukt, zo ook de aanvraag van de Natuurwacht

om een poel te kunnen graven en met de vrijkomende grond een keverbank voor patrijzen aan te leggen.

Aanleg poel en keverbank

De poel is aangelegd op het rustigste deel van het perceel; aan het eind, nabij de wetring. De poel is ongeveer 25 meter lang en 10 meter breed. Rond de gehele poel is een moeraszone gegraven waar kansen zijn voor een speciale vegetatie van onder andere Echte koekoeksbloemen, moerasvergeet-mij-nietje en Gele lissen. Van de vrijkomende grond is een keverbank gemaakt van ongeveer 150 meter lang en 5 meter breed en een halve meter hoog. Juist die hoogte is belangrijk voor insecten. Op de hogere en kale grond is sprake van een hogere temperatuur, die vele insecten behaagt. Ideaal voor kevers en andere insecten om hier te verblijven. Patrijzen en andere akkervogels zullen hopelijk rap deze extra en voedselrijke bron weten te vinden. Naast de keverbank ligt een smalle strook met braakliggende grond. Daarnaast ligt weer een strook grond van ongeveer 10 meter breed met vooral akkerkruiden en granen. De zaden zijn vooral in de winter aantrekkelijk voor fazanten, patrijzen en ook kleinere akkervogels.

Inboeten struweelhaag

In november 2024 zijn met vele vrijwilligers 1400 struikjes geplant op het perceel in Velddriel. Door droogte en vraat van hazen en reeën is 10 procent uitgevallen. Dankzij de collectieve aanvraag van De Fruitmotor kon de Natuurwacht aan gratis nieuwe struikjes komen. Onlangs zijn de 150 struikjes geplant. Dankzij een machinale grond-

boor was de klus in een middagje geschied. Met dank aan onze vrijwilligers!

Spannend

We zijn benieuwd hoe de flora en fauna zich op dit perceel gaan ontwikkelen. Vanaf maart 2026 zal het perceel regelmatig worden geïnventariseerd. Alle vlinders, libellen en uiteraard vogels zullen genoteerd worden. We zijn benieuwd of de patrijs, die op enkele honderden meters van dit kavel een territorium heeft, het perceel zal bezoeken. Fazanten zijn al regelmatig aanwezig. Ook de Gele kwikstaart is vorig jaar waargenomen. Op de keverbank verbleven de afgelopen weken drie tapuiten. In ons volgend magazine informeren we over de verdere ontwikkeling.

Ton van Balken

Op de keverbank verbleven de afgelopen weken drie tapuiten

Boek 'Vogels in de Bommelerwaard' feestelijk gepresenteerd!

Op vrijdagavond 21 november was het dan zover! Eindelijk konden we onze vogelatlas 'Vogels in de Bommelerwaard - atlas van broedvogels en wintervogels in een rivierenlandschap' presenteren in een bomvolle Gasthuiskapel. Een prachtige afsluiting van het 50-jarig jubileum van de Natuurwacht. De zaal was gevuld met vogeltellers, sponsors van het boek en andere betrokkenen. Na een welkomstwoord van voorzitter Harry Kolman, tevens vormgever van het boek, gaven de vijf auteurs ieder een korte presentatie. Vervolgens werden de eerste exemplaren aan beide gemeenten uitgereikt door de coördinatoren van het project, Cassandra van Altena en Arnout de Mooij. Wethouder Michiel Alexander de Raaf van de gemeente Maasdriel en beleidsmedewerker Natuur en Landschap Martine Kriesch van de gemeente Zaltbommel namen deze in ontvangst (zie foto). We hebben genoten van deze fantastische avond en zijn blij met alle enthousiaste reacties op de atlas. Het boek is zelfs al bijna uitverkocht! We zijn

nu nog even aan het bijkomen van al het harde werken, maar we blijven niet stil zitten. December dit jaar start Sovon namelijk met een nieuwe, landelijke vogelatlas. Dit wordt de opvolger van de 'Vogelatlas van Nederland' die in 2018 is uitgegeven. Heb je interesse om mee te doen? Laat het ons weten via vogels@natuurwachtbommelerwaard.nl, dan houden we je op de hoogte. We zijn dus nog lang niet uitgeteld!

We hebben genoten van deze fantastische avond

GEKKO
BOOMZORG

BOMEN SNOEIEN, BOMEN KAPPEN EN BOOMADVIES

GEK OP BOMEN

Gekko Boomzorg is een professioneel boomverzorgingsbedrijf. Wij zijn gespecialiseerd in het snoeien en kappen van bomen.

Van één grote boom in een kleine achtertuin, tot complete bomenlanen op een landgoed, de zorg voor uw bomen is bij ons in goede handen.

**WIJ ZIJN GEKKO
BOOMZORG
WIJ ZIJN GEK OP BOMEN**

WWW.GEKKOBOOMZORG.NL

INFO@GEKKOBOOMZORG.NL

T 06 228 779 23

GEKKO BOOMZORG IS EEN ETW-GECERTIFICEERD BOOMVERZORGINGSBEDRIJF

